

MACIEJ JANOWSKI

Instytut Historii PAN, Warszawa

DZIEJE GALICJI JAKO PROBLEM HISTORYCZNY — PO LATACH

„Dzieje zaboru austriackiego można traktować jako osobne zagadnienie historyczne. — Fakt niewoli państwowej nie oznacza wyłącznie tylko poddania obcym interesom — jakiejś grupy narodowej, ale równocześnie jest też w taki czy inny sposób poddaniem i państwa zaborczego pod wpływ tej podbitej ludności”¹ — tym cytatem z artykułu Henryka Wereszyckiego *Dzieje Galicji jako problem historyczny* sprzed ponad pół wieku Redakcja „Kwartalnika Historycznego” zaprosiła do współpracy badaczy dziejów Galicji, z nadzieją, że uda się przedstawić Czytelnikom obecny stan badań nad różnymi aspektami galicyjskiej problematyki.

Badania dziejów Galicji przeżywają w ostatnich dekadach swoisty renesans. Spróbujmy więc we wstępie — świadomi ryzyka błędów i uproszczeń — przedstawić kilka najważniejszych nurtów zainteresowań specjalistów. Uprzedźmy od razu, że niniejszy szkic w sposób niezamierzony, lecz wyraźny uprzywilejowuje historiografię polską, a także, że wszelkie odwołania bibliograficzne mogą mieć jedynie charakter ilustracyjny: w pewnym stopniu są więc przypadkowe (studium bibliograficzne stanu badań problematyki galicyjskiej musiało by zajmując dziesiątki stron) i z całą pewnością pominięto tu wiele cennych i zasługujących na lekturę prac.

Zacznijmy od kwestii najbardziej oczywistej. Tradycyjnie „od zawsze” zarówno obserwatorów z epoki, jak i późniejszych badaczy dziejów monarchii habsburskiej fascynowała i nie przestaje fascynować problematyka narodowościowa. W każdym jednak pokoleniu podkreślano coś innego. Od lat osiemdziesiątych XX w. modne jest podkreślanie, że naród jest wspólnotą skonstruowaną, jednym z przypadków „wynalezionnej tradycji”. W latach dziewięćdziesiątych zaczęto coraz powszechniej traktować naród nie tyle jako grupę społeczną, ile raczej jako „projekt” nigdy niedokończony, zawsze w stanie tworzenia się, w procesie wiecznej negocjacji — projekt, którego cel ulega ciąglemu przededefiniowaniu, który realizuje się jako wypadkowa najróżniejszych programów politycznych, interesów i dążeń. Jeśli tak, to siłą rzeczy —

¹ H. Wereszycki, *Dzieje Galicji jako problem historyczny*, w: idem, *Niewygasła przeszłość. Refleksje i polemiki*, Kraków 1987, s. 173–192 (cytat s. 173–174). Pierwodruk w „Małopolskich Studiach Historycznych” w 1958 r.

i w zgodzie z generalnymi tendencjami w humanistyce ostatnich dekad – przywiązuje się obecnie większą niż dawniej wagę do subiektywnych elementów procesu narodotwórczego i do możliwości najróżniejszego, a nie koniecznie zdeterminowanego w jakimś konkretnym kierunku, rozwoju owego procesu. W naszej historiografii na problemy te zwracał uwagę już ćwierć wieku temu Józef Chlebowczyk w fundamentalnych i chyba nie w pełni przez naukę historyczną docenionych pracach; potem inni poszli dalej tą drogą. Owa tendencja do podkreślania wielokierunkowości możliwego rozwoju ruchów narodowych łączy się z tendencją do zajmowania się „przegranymi” w historii – a więc tymi grupami i ideami, które nie odniosły sukcesu. Historycy badają więc grupy, które były odporne wobec postępów nacjonalizacji, a także projekty narodotwórcze, które przegrały². Ów „cultural turn” wpłynął także na prace poświęcone formom i dynamice konfliktu etnicznego w Galicji (tu wymienić trzeba niedawną pracę Danuty Sosnowskiej, przedstawiającą narodziny konfliktu polsko-ukraińskiego w Galicji – z Czechami jako sprzymierzeńcami Ukraińców w tle sporu – jako starcie dwóch odmiennych typów kultury narodowej³).

Ta sama tendencja do podkreślania momentu subiektywnego w historii łączy się z renesansem zainteresowania dziejami kultury traktowanymi już nie jako „epifenomen” procesów gospodarczych czy społecznych, lecz jako jeden z głównych czynników przemian historycznych. Zrządzeniem losu tak się złożyło, że jednym z centralnych pól tematycznych, w których realizowały się owe odrodzone w latach osiemdziesiątych XX w. zainteresowania dziejami kultury, były dzieje monarchii habsburskiej przełomu XIX i XX w. Klasyczna już praca Carla Schorskego *Fin-de Siecle Vienna. Politics and Culture* (1981) jakby spowodowała cały wysyp prac poświęcony problemowi umownie określanemu jako „Wiedeń 1900”. Ich ogólną cechą było założenie, efektowne i przemawiające do wyobraźni nawet jeśli nieco przesadne, że w Wiedniu przełomu XIX i XX w. zaznaczyły się po raz pierwszy te cechy europejskiej kultury i polityki, które miały potem w decydujący sposób wpływać na całą historię dwudziestego stulecia. Schorske, a za nim inni historycy piszący w podobnym duchu, podkreślali współbrzmienie przemian kulturowych związanych z załamaniem się liberalnego racjonalizmu z przemianą stylu prowadzenia polityki i narodzinami nowych nurtów radykalnych pod względem narodowym i społecznym. Badania Schorskego w odniesieniu do Wiednia przejęło wielu innych badaczy i przeniosło je na grunt innych miast monarchii; jeśli chodzi o Galicję, trzeba wymienić studia powstałe z inspiracji krakowskiego Międzynarodo-

² A. V. Wendland, *Die Russophilen in Galizien. Ukrainische Konservative zwischen Österreich und Rußland 1848–1915*, Wien 2001; J.-P. Himka, *The Construction of Nationality in Galician Rus': Icarian Flights in almost all directions*, w: *Intellectuals and Articulation of the Nation*, red. R. G. Suny, M. D. Kennedy, Ann Arbor 1999, s. 109–164; O. Sereda, „What shall we be?” *Public Debates over the National Identity of Galician Ruthenians in the 1860s*, „Jahrbücher für Geschichte Osteuropas” 2001, 49, 2, s. 200–212; M. Mudrij, „Rusini pol'skoj nacii” (*gente Rutheni, natione Poloni*) v Galičini XIX st. i ponattâ „vitčizni”, w: *Confraternitas. Ūvilejnij zbirnik na pošanu Āroslava Āsaēviča*, red. M. Krikun, O. Sereda, L'viv 2006–2007, s. 461–474.

³ D. Sosnowska, *Inna Galicja*, Warszawa 2008.

dowego Centrum Kultury⁴, a także kilka nowszych studiów dotyczących kultury miejskiej Lwowa⁵. Wydaje się jednak, że chociaż w historiografii zachodniej siła tego trendu przebrzmiała już dobrych kilka lat temu, w stosunku do Galicji potencjał jego nie został jeszcze wykorzystany; byłoby szkoda, gdyby miał to być kolejny z nurtów badawczych zachodnich, który w polskiej historiografii został zarzucony zanim jeszcze miał szansę na dobre zaistnieć. (Jest przy tym oczywiste, że w syntetyzujących pracach o sztuce, literaturze i kulturze polskiej lub ukraińskiej zjawiska galicyjskie, jak choćby krakowska Młoda Polska, z natury rzeczy znajdują należne im miejsce; prace takie muszą jednak pozostać poza zasięgiem niniejszego szkicu).

Z owego zainteresowania współbrzmieniem przemian kulturowych i politycznych wyewoluował w latach dziewięćdziesiątych nurt pokrewny, lecz odmienny — zainteresowanie rolą zachowań rytualnych w życiu politycznym i społecznym. Zachowania te, nie tylko dla marksistów, lecz i dla większości „zdroworozsądkowych” historyków politycznych czy gospodarczych, były z reguły czymś zewnętrznym, jedynie maską ukrywającą prawdziwe konflikty idei i interesów. Pod wpływem antropologów, a także kolegów–historyków zajmujących się wcześniejszymi epokami, przede wszystkim mediewistów, również i dziewiętnastowiecznicy w ostatnich kilkunastu latach coraz więcej uwagi poświęcają kwestiom rytuału — patriotycznego, wytwarzanego przez poszczególne ruchy narodowe, a także i państwowego⁶. Zarazem narasta zainteresowanie scenarią owego rytuału, a więc konstrukcją przestrzeni publicznej i ideowymi treściami reprezentacyjnej architektury XIX w.⁷

⁴ Np. *Theatre Architecture of the Late 19th Century In Central Europe*, red. J. Purchla, Cracow 1993; *Vernacular Style in Central Europe*, red. J. Purchla, Cracow 2001.

⁵ M. Prokopowych, *Habsburg Lemberg. Architecture, Public Space and Politics In the Galician Capital, 1772–1914*, West Lafayette, Indiana 2009. Warto zwrócić uwagę na prace, które przedstawiając przemiany kulturalno–estetyczne w monarchii habsburskiej jako całości, starają się uwzględnić w tym kontekście również i Galicję. Por. Á. Moravánszky, *Competing Visions. Aesthetic Invention and Social Imagination in Central European Architecture*, Cambridge, Mass.–London 1998; A. Alofsin, *When Buildings Speak. Architecture as Language in the Habsburg Empire and Its Aftermath, 1867–1933*, Chicago 2006; P. Ther, *In der Mitte der Gesellschaft. Operntheater in Zentraleuropa 1815–1914*, München 2006 (dotyczy m.in. teatru lwowskiego).

⁶ P. M. Dabrowski, *Commemorations and the Shaping of Modern Poland*, Bloomington 2004; D. Unowsky, *The Pomp and Politics of Patriotism: Imperial Celebrations in Habsburg Austria, 1848–1916*, West Lafayette, Indiana 2005 (praca w dużej części poświęcona analizie cesarskich podróży do Galicji); L. Wolff, *Inventing Galicia: Messianic Josephinism and the Recasting of Partitioned Poland*, „Slavic Review” 63, 4 (Winter 2004), s. 818–840. Jako rzadki w polskim piśmiennictwie przykład badania oficjalnej symboliki państwowej zob. interesujący szkic Stanisława Grodzkiego *Dyskusja o galicyjskich symbolach*, w: idem, *Studia galicyjskie. Rozprawy i przyczynki do historii ustroju Galicji*, Kraków 2007, s. 283–290, (pierwodruk w 2006).

⁷ „East Central Europe — l’Europe du Centre–Est. Eine wissenschaftliche Zeitschrift” 33, 2006, 1–2 — numer monograficzny zatytułowany *Urban History in East Central Europe*, w którym znajduje się blok pięciu tekstów poświęconych kulturze miast galicyjskich (autorzy: Nathaniel D. Wood, Patrice Dabrowski, Markian Prokopowych, Harald Binder, Philipp Ther). L. Wolff, *Dynastic Conservatism and Poetic Violence in Ein-de-siècle Cracow: The Habsburg Matrix of Polish Modernism*, „The American Historical Review” 106, 3 (June 2001), s. 735–764. J. T. Pękcak, *Music in the Culture of Polish Galicia 1772–1914*, Rochester NY 2002.

Badanie owego specyficznego spłotu historii kulturalnej i politycznej na gruncie miejskim nie jest jedyną sferą, w której przejawia się zainteresowanie dziejami miast. Mamy do odnotowania zarówno liczne drobiazgowo monografie poszczególnych miast i miasteczek galicyjskich — monografie, które przyczyniają się do poznania miasta jako pewnego zjawiska gospodarczego, społecznego i kulturowego⁸, jak i prace syntetyczne, podejmujące najróżniejsze problemy na szczeblu szerszym niż lokalny⁹. Przy okazji dziejów miast można również wspomnieć o historii prasy, która już dawniej miała na polskim gruncie bogatą tradycję, w ostatnich latach zaś wzbogaciła się o ważne syntetyczne studia dziejów galicyjskiej prasy polskiej, ukraińskiej i żydowskiej¹⁰.

Innym nurtem badawczym o szacownym rodowodzie jest historia wsi, od czasu klasycznych studiów Franciszka Bujaka i Wincentego Stysia budząca nieodmiennie zainteresowanie badaczy. Tutaj nowsze prace wyraźnie kontynuują dawniejszą tradycję zarówno starając się analizować rozwój świadomości narodowej ludności wiejskiej, jak i badając gospodarcze życie wsi. Zarazem wychodzą poza tradycyjne ograniczenia, ukazując więcej niż dotąd opcji wyboru światopoglądowego, a także budując coraz bardziej skomplikowany obraz życia społecznego i gospodarczego galicyjskiej wsi. Do najciekawszych może problemów należy po pierwsze stopień głębokości przemian modernizacyjnych i „unarodowienia” wsi, a po drugie ich charakter — w jakim zakresie były dziełem inteligencji „z zewnątrz”, a w jakim nowo utworzonej grupy ludności wiejskiej, która by je podtrzymywała¹¹.

Nader powoli „nabiera rozpędu” historia religijności, bardzo ważna w regionie, gdzie z jednej strony różnice narodowościowe i religijne często nakładały się na siebie, z drugiej zaś — co może ważniejsze — Kościoły i duchowieństwo stanowiły jeden z najważniejszych instrumentów oddziaływania na

⁸ Por. np. T. Aleksander, *Życie społeczne i przemiany kulturalne Nowego Sącza w latach 1870–1990*, Kraków 1993; J. Szymczak–Hoff, *Życie towarzyskie i kulturalne Rzeszowa w dobie autonomii Galicji*, Rzeszów 1993; a przede wszystkim najnowszą syntezę dziejów habsburskiego Lwowa: *Istoriâ L'vova*, red. Ā. Isaëvič, t. 2: 1772 — Žovten' 1918, L'viv 2006. Por. także gromadzący prace badaczy polskich i ukraińskich tom *Lwów. Miasto — społeczeństwo — kultura. Studia z dziejów Lwowa*, t. 4, red. K. Karolczak, Lublin 2002, oraz inne tomy z tej samej serii.

⁹ K. Broński, *Rozwój gospodarczy większych miast galicyjskich w okresie autonomii*, Kraków 2003; *Rozwój przestrzenny miast galicyjskich położonych między Dunajcem a Sanem w okresie autonomii galicyjskiej. Materiały z sesji Jasło 23–24 kwietnia 1999*, red. Z. Baiersdorf, A. Laskowski, Jasło 2001.

¹⁰ H. Binder, *Das polnische Pressewesen*, w: *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*, red. H. Rumpler, P. Urbanitsch, t. 8, cz. 2: *Die Presse als Faktor der politischen Mobilisierung*, Wien 2006, s. 2037–2090; idem, *Das ruthenische Pressewesen*, ibidem, s. 2091–2116; R. Manekin, *Das hebräische und jiddische Presse in Galizien*, ibidem, s. 2341–2366.

¹¹ K. Struve, *Bauern und Nation in Galizien. Ueber Zugehörigkeit und soziale Emanzipation im 19. Jahrhundert*, Berlin 2005; K. Stauter–Halsted, *The Nation in the Village. The Genesis of Peasant National Identity in Austrian Poland 1848–1914*, Ithaca–London 2001; A. Zaărnuć, *Rus'ki patrioti v galic'komu seli 1860–1870–h rokov: svâtoûrci, obrâdovci, paternalisti i populisti (na prikladî sambirs'koi okolici)*, „Ukraina moderna” 8, 2003, s. 107–126; J. Molenda, *Chłopi, naród, niepodległość. Kształtowanie się postaw narodowych i obywatelskich chłopów w Galicji i Królestwie Polskim w przededniu odrodzenia Polski*, Warszawa 1999.

postawy ludności wiejskiej i jako takie były istotnym czynnikiem politycznym i obiektem, o którego życzliwość rywalizowały najróżniejsze ugrupowania. John-Paul Himka w końcu ubiegłego wieku przedstawił syntetyczny obraz przemian Kościoła greckokatolickiego w Galicji i jego roli dla ukraińskiego ruchu narodowego; pojawiają się coraz liczniejsze prace szczegółowe, daleko jednak ciągle do syntetycznego obrazu¹².

Oslabienie zainteresowania historią gospodarczą jest zjawiskiem ogólnosiwiatowym. Jakby na przekór temu trendowi odnotować można pewną liczbę prac ukazujących w nowym świetle zjawiska gospodarcze; choć na razie przedwcześnie byłoby wyglądać jakiegoś nowego obrazu syntetycznego, wymienić trzeba jednak bardzo ciekawą pracę Sławomira Tokarskiego o Żydach i konflikcie etnicznym w gospodarce galicyjskiej wsi, a także studia, które wprowadzają koncepcję „modernizacji oddolnej”, dokonywanej przez ludność raczej niż przez władze państwowe (Mariusz Kulczykowski, Stella Hryniuk)¹³.

Natomiast pomyślnie rozwijają się badania z dziedziny historii społecznej, choć nie ma tu chyba — o ile sądzić można — ujęć zasadniczo rewizjonistycznych, jest za to poszerzenie i kontynuacja badań prowadzonych dawniej. Najbardziej widoczne jest rozszerzenie problematyki historii społecznej o dzieje kobiet¹⁴. Interesującą obserwacją jest stosunkowo duża liczba prac poświęconych dziejom czytelnictwa, popularyzacji wiedzy, oświaty i wychowania¹⁵; tematycznie zbliżają się do nich badania dotyczące różnych grup inteligentnych, a także różnych organizacji i ugrupowań, a więc tego wszystkiego, co nieco anachronicznie określić można jako „trzeci sektor”, czy też „społeczeństwo obywatelskie”. Tradycyjnie zarówno po polskiej, jak i ukraińskiej stronie największym zainteresowaniem cieszyły się ugrupowania najważniejsze z punktu widzenia dziejów ruchu narodowego i wielkiej polityki, ostatnio

¹² J.-P. Himka, *Religion and Nationality in the Western Ukraine. The Greek Catholic Church and the Ruthenian National Movement in Galicia 1867-1900*, Montreal-London 1999; O. Sereda, *From Church-based to Cultural Nationalism: Early Ukrainophiles, Ritual-purification movement and emerging Cult of Taras Shevchenko in Austrian Eastern Galicia in the 1860s*, „Canadian American Slavic Studies” 40, 2006, 1, s. 21–47; A. P. Bieś, *Recepcja społecznego nauczania papieża Leona XIII w publikacjach jezuitów galicyjskich 1884-1914*, Kraków 1994.

¹³ S. Tokarski, *Ethni: Conflict and Economic Development: Jews in Galician Agriculture 1868-1914*, Warszawa 2003; M. Kulczykowski, *Modernizacja społeczeństwa galicyjskiego w warunkach autonomii politycznej*, w: *Samomodernizacja społeczeństw w XIX wieku: Irlandczycy, Czesi, Polacy*, red. L. Trzeciakowski, K. Makowski, Poznań 1999, s. 107–130; S. Hryniuk, *Peasants with Promise. Ukrainians in Southeastern Galicia 1880-1900*, Edmonton 1991. Por. też np.: A. Fleig Frank, *Oil empire. Visions of prosperity in Austrian Galicia*, Cambridge, Mass. 2005; M. Ben-Joseph, *Adversities of Autonomy. Bank Krajowy Królestwa Galicyi i Lodomerii and the Politics of Credit in Austria 1870-1913*, Kraków 1999; H. Madurowicz-Urbańska, *Stan i potrzeby badań nad historią gospodarczą Galicji w świetle polskiej historiografii*, w: *Historia i polityka*, red. W. Bonusiak, J. Buszko, Rzeszów 1994, Galicja i Jej Dziedzictwo, t. 1, s. 201–222.

¹⁴ Np.: J. Dufurat, *Kobiety w kręgu lewicy niepodległościowej. Od Ligi Kobiet pogotowia wojennego do Ochotniczej Legii Kobiet 1908-1918*, Toruń 2001.

¹⁵ K. Dormus, *Problematyka wychowawczo-oświatowa w prasie kobiecej zaboru austriackiego lat 1826-1918*, Warszawa 2006; A. Meissner, *Spór o duszę polskiego nauczyciela. Społeczeństwo galicyjskie wobec problemów kształcenia nauczycieli*, Rzeszów 1999, Galicja i jej Dziedzictwo, t. 11; S. Pacholkiv, *Emanzipation durch Bildung: Entwicklung und gesellschaftliche Rolle der ukrainischen Intelligenz im habsburgischen Galizien (1890-1914)*, Wien 2002.

jednak, jak się zdaje, również i inne formy życia społecznego zaczynają przyciągać uwagę historyków.

Niesłabnącym zainteresowaniem badaczy cieszy się historia polityczna – i również tutaj nie należy się raczej dopatrywać jakichś metodologicznych innowacji, nowości zaś polegają raczej na przywróceniu w latach dziewięćdziesiątych równowagi przez uwzględnienie grup marginalizowanych w czasach komunistycznych. Mnożą się prace poświęcone różnym ugrupowaniom politycznym¹⁶, przy czym trudno nie odnieść wrażenia, że najlepszą monografią galicyjskiej partii politycznej pozostaje nadal praca Walentyny Najdus o galicyjskiej socjaldemokracji, sprzed prawie trzydziestu lat. Coraz mocniej podkreśla się też rolę Galicji w tworzeniu się nowoczesnego narodu ukraińskiego oraz w tworzeniu tradycji parlamentarnej i nowoczesnej kultury politycznej¹⁷. Mniej uwagi przyciągają kwestie lokalizujące Galicję w kontekście całości monarchii, a także próby syntetycznego przedstawienia specyfiki galicyjskiego życia politycznego¹⁸.

Historia Żydów galicyjskich wzbogaca się o prace dotyczące ideologii, historii społecznej, położenia prawnego, a także debat o kwestii żydowskiej; jak się zdaje, historia kultury Żydów galicyjskich pozostaje stosunkowo najbardziej upośledzona¹⁹.

Warto zauważyć, że historia Galicji, bardziej może niż dzieje pozostałych zaborów, jest dziś dziedziną międzynarodową; prace po polsku, ukraińsku, angielsku i niemiecku mają tutaj – sądząc „na oko” – mniej więcej równy udział. Jest optymistycznym objawem, że nowe pokolenie historyków nie jest już mocno podzielone według narodowości, a przepływ książek i osobiste kontakty sprawiają, że następuje powolne zbliżenie obrazów, malowanych z różnych perspektyw narodowych: różnice, wypływające z różnych metod badawczych i naturalnych odmienności naukowych zainteresowań, wydają się dziś ważniejsze od różnic narodowych. Zarazem jednak wydaje się, że o ile

¹⁶ Np.: Z. Fras, *Demokraci w życiu politycznym Galicji w latach 1848-1873*, Wrocław 1997; W. Bernacki, *Naród, jednostka, państwo. Myśl polityczna demoliberalów galicyjskich 1882-1905*, Kraków 1997; V. Rasevič, „Ukraińśka nacional’no-demokratična partiâ (1899-1918 rr.)” (niepubl. praca doktorska, obroniona we Lwowie w 1996 r.).

¹⁷ O. Arkuša, *Galic’kij sejm. Viborčij kampanij 1889 i 1895 rr.*, L’viv 1996; I. Čornovol, *Ukraińśka frakciâ Galic’kogo krajovogo sejmu 1861-1901 rr.*, L’viv 2002; idem, *Pol’sko-ukraińśka ugodâ 1890-1894 rr.*, L’viv 2000; D. Maciak, *Próba porozumienia polsko-ukraińskiego w Galicji w latach 1888-1895*, Warszawa 2006; *Ukraińskie tradycje parlamentarne. XIX-XXI wiek*, red. J. Moklak, Kraków 2006; V. Rasevič, *Novi materialy do istorij ukraińśko-pol’s’koj sejmovoij ugodi 1914 roku*, „Ukraińa. Kul’turna spadšina, nacional’na svidomist’, deržavnist’”, t. 9: *Úvilejnij zbirnik na pošanu Feodosiâ Stebliâ*, 2001, s. 529-542.

¹⁸ Zob. jednak: S. Grodziski, *Sejm krajowy galicyjski 1861-1914*, t. 1-2, Warszawa 1993; G. Binder, *Perspektivi dosliždennâ istorij partij v avstrijs’kij Galicijni*, „Ukraińa moderna” 8, 2003, s. 143-158.

¹⁹ Jedynie przykładowo: A. Żbikowski, *Żydzi krakowscy i ich gmina w latach 1869-1919*, Warszawa 1994; H. Kozińska-Witt, *Die Krakauer Jüdische Reformgemeinde 1864-1874*, Frankfurt am Main 1999; T. Gašowski, *Między gettem a światem: dylematy ideowe Żydów galicyjskich na przełomie XIX i XX wieku*, Kraków 1996; M. Śliż, *Galicyjscy Żydzi na drodze do równouprawnienia 1848-1914. Aspekt prawny procesu emancypacji Żydów w Galicji*, Kraków 2006. Zob. też „Polin. Studies in Polish Jewry”, t. 12: *Focusing on Galicia: Jews, Poles and Ukrainians*, 1999.

prace „zewnętrzne”, głównie anglo- i niemieckojęzyczne, często przedstawiają nowe, interesujące i warte bliższego zainteresowania perspektywy teoretyczne, o tyle prace historyków „lokalnych” – polskich i ukraińskich – odznaczają się szczegółową znajomością materiału źródłowego, a w wypadku najlepszych prac – również twórczym zastosowaniem wypracowanych w historiografii światowej koncepcji metodycznych. Jest kwestią wartą zastanowienia, choć zapewne niełatwą do rozwiązania, czy taki „podział pracy” między historyków badających dzieje danego regionu z zewnątrz a badaczy „krajowych” jest czymś nieuniknionym, czy też można mieć nadzieję, że nie tylko materiał empiryczny, lecz i nowe perspektywy badawcze pochodzą od tych ostatnich.

Jak na tym tle sytuuje się tom, który oddajemy w ręce czytelników?

Nie daje on oczywiście obrazu całościowego, niemniej zdaje się potwierdzać poczynione powyżej ogólne spostrzeżenia. Andrzej Nowak, kreśląc sylwetkę H. Wereszyckiego jako badacza Galicji, przedstawia zarazem ważny rozdział z dziejów historiografii interesującego nas problemu. Włodzimierz Osadczy i Andriy Zayarnyuk wpisują się w nowy paradygmat badania ruchów narodowych we współzależności z ruchami religijnymi; zarazem studium Zayarnyuka jest przykładem nowoczesnych badań historii społecznej „od dołu” – historii wsi, zwracającej uwagę na autonomiczne zachowania ludzkie raczej niż na działania elit. W pewnym stopniu podobny charakter ma praca Tomasza Szuberta, stanowiąca jakby „mikrohistoryczny” obraz działalności pewnego galicyjskiego rewolucjonisty. Szkic Tomasza Kargola jest przykładem podejścia do historii społeczno-gospodarczej miast – niuansującego jednoznaczny obraz galicyjskiego zacofania i ukazującego potencjał rozwoju gospodarczego prowincji, między innymi w sferze tak niedocenianej jak usługi. Poniękad w podobnej perspektywie widzieć można studium Krzysztofa Baczkowskiego, omawiające gospodarczo-cywilizacyjne wpływy jednej konkretnej instytucji, a mianowicie armii. Dystansując się od tych badaczy, którzy z nadmiernym optymizmem oceniali cywilizatorski wpływ wojska na interesujący nas region, analizuje zarazem te dziedziny życia, w których wpływ ów mógł się rzeczywiście objawiać. Stefan Ciara przedstawia modernizację Galicji w jednym wycinkowym aspekcie, mianowicie w przemianie instytucji archiwalnych, świadczącym jednak także o szerszej przemianie, polegającej na budowie przez modernizujące się biurokratyczne państwo coraz większej liczby specjalistycznych agend. Łukasz Adamski omawia polityczną działalność Mychajła Hruszewskiego (Mihajła Gruševs'kiego) jako profesora Uniwersytetu Lwowskiego i jego postawę w kwestii stosunków polsko-ukraińskich. Wreszcie praca Waldemara Potkańskiego jest świadectwem żywotności nurtu historii politycznej, analizującej przemianę ugrupowań politycznych i organizacji społecznych. W swej drobiazgowości ona również zbliża się w pewnym sensie do tendencji badania historii politycznej od dołu, przez pryzmat szeregowych działaczy raczej niż decydujących elit.

Warto wreszcie zwrócić uwagę na recenzję pióra Łukasza Adamskiego z książki Jarosława Hrycaka (Āroslava Gricaka) o Iwanie France, stanowiącej jedną z najgłośniejszych prac o tematyce galicyjskiej powstałych w ostatnich latach.

Brak historii kultury to zapewne najważniejsza słabość niniejszego zbioru, możliwe jednak, że luka ta jest właśnie luką całej niemal polskiej historiografii, a nie tylko niniejszego zeszytu „Kwartalnika Historycznego”.

Gdyby zeszyt ten potrafił wywołać refleksję Czytelników nad znaczeniem i kierunkami badań dziejów Galicji i w najmniejszym choćby stopniu przyczynił się do ożywienia i rozszerzenia zainteresowań problematyką galicyjską — jego cel zostałby osiągnięty.